

Doe, met gebruik van het archief van de Rekenkamer), gijzelingen van predikanten of priesters over en weer op de Westgrens van Zeeuws-Vlaanderen in de zeventiende eeuw (A.R. Bauwens), de kerkelijke en politieke twisten te Middelburg e.o. circa 1700 (M. van der Bijl), de innerlijke ontwikkeling van de predikant Soetens van Oud-Vossemeer een halve eeuw later (F.A. van Lieburg), de gelijktijdige veroordeling van ds. Steenhuis op het fort Liefkenshoek (A.C. Tramper), het werk van de Veerse predikant Josua van Ieperen voor de kerkzang (J.R. Luth). De laatste drie artikelen vallen binnen de aandacht van dit tijdschrift. Uit allerlei ego-documenten reconstrueerde A. de Groot de ontwikkeling van ds. A. Goedkoop, na 1815 zo bekend als predikant te Gent en na 1830 als ijveraar voor evangelisatie in het dan onafhankelijke België: als jong herder van Baarland (1804) en later van Zonnemaire (1807 tot 1815) had hij al contact met zendingsvrienden en opwekkingskringen en was bij hem de inspiratie van Hernnhut onmiskenbaar. Dat bij de Afgescheidenen te Wolphaartsdijk een bevindelijke groep was, die tot ergernis van ds. Middel het liever in de gezelschappen dan in de kerk wilde zoeken, belicht A.J. Barth; in feite kondigde zich hier al de Gereformeerde Gemeente aan. Totaal andere stof behandelt E.H. Cossee als hij het ontstaan van de Protestantenvond te Tholen nagaat (1887). Tot circa 1880 had het modernisme in de hervormde gemeente de overhand, maar door C.C. Schot (als dolerend predikant te Hardenberg later veel meer bekend) die er in 1882 kwam, werden de kerkelijke colleges omgezet en dus moesten de modernen terugvallen op vrijzinnige voorgangers in Bergen op Zoom: de maatschappelijke bovenlaag verloor de zeggenschap over de kerk. De vraag rijst of hier, mede door Schot, ook een schoolstrijd mee samenhang.

De bundel is voorzien van een register van namen en plaatsen, zodat men zelfs te weten komt waarom Nieuw-Beerta in een Zeeuwse bundel staat: daar had ds. Middel het smidsvak geleerd! Een voorbeeld van de zorg die de vijfhoekige redactie (A. Wiggers, P.H.A.M. Abels, H. ten Boom, P.J. Bos, H. Uil) aan dit boek heeft besteed. Eén vraag: waarom op het titelblad geen plaats van uitgave? '1991 Eburon' klinkt wel erg geheimzinnig, en niet-Nederlandse bibliografen zullen zich een ongeluk zoeken.

O.J. de Jong